

cen sus fuerzas defienda, conserve y haga prosperar la cosa pública.

Ni condena tampoco la Iglesia el deseo de que una nación no sirva á ningún extranjero ni á ningún Señor, con tal que esto pueda hacerse quedando la justicia incólume; ni reprende, por último, á los que procuran que las ciudades vivan con leyes propias y los ciudadanos gocen de más amplia facultad de aumentar sus provechos. Siempre fué la Iglesia fidelísima fautora de las libertades cívicas templadas; y bien lo atestiguan en especial las ciudades de Italia, que lograron por medio de los derechos del municipio, prosperidad, riquezas, nombre glorioso, durante el tiempo en que, sin impedirlo nadie, se dejaba sentir en todos los órdenes de la sociedad la influencia saludable de la Iglesia.

Estas cosas, Venerables Hermanos, que en cumplimiento de Nuestro oficio apostólico, hemos enseñado, llevando por guía á un tiempo la fe y la razón, confiamos han de ser de fruto para no pocos, en especial juntándose á los Nuestros vuestros esfuerzos. Nos, por cierto, en la humildad de Nuestro corazón, alzamos á Dios los ojos suplicantes, y con todo fervor le pedimos que se digne conceder benignamente á los hombres la luz de su sabiduría y de su consejo, para que, fortalecidos con su virtud, puedan en cosas de tanta monta discernir la verdad y consiguientemente vivir, según ella pide, en privado, en público, en todos tiempos y con inmutable constancia. Como presagio de estos celestiales dones, y testimonio de Nuestra benevolencia, á vosotros, Venerables Hermanos, y al Clero y pueblo que cada uno de vosotros preside, damos amantísimamente *in Domino* la Apostólica Bendición.

Dado en Roma, junto á San Pedro, el día XX de Junio del año MDCCCLXXXVIII, de Nuestro Pontificado el undécimo.

LEON PP. XIII.

EPISTOLA ENCYCLICA
DE HUMANA LIBERTATE
LEO PP. XIII
VENERABILES FRATRES
SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM

LIBERTAS, praestantissimum naturae bonum, idemque intelligentia aut ratione utentium naturarum unice proprium, haec tribuit homini dignitatem ut sit *in manu consilii sui*, obtineatque actionum suarum potestatem. — Verumtamen eiusmodi dignitas plurimum interest qua ratione geratur, quia sicut summa bona, ita et summa mala ex libertatis usu gignuntur. Sane integrum est homini parere rationi, morale bonum sequi, ad summum finem suum recta contendere. Sed idem potest ad omnia alia deflectere, fallacesque bonorum imagines persecutus, ordinem debitum perturbare, et in interitum ruere voluntarium. — Liberator humani generis Iesus Christus, restituta atque aucta naturae dignitate pristina, plurimum ipsam iuvit hominis voluntatem; eamque hinc adiunctis gratiae suae praesidiis; illuc sempiterna in caelis felicitate proposita, ad meliora crexit. Similique ratione de hoc tam excellenti naturae bono et merita est et constanter merebitur Ecclesia catholica, propterea quod eius est, parta nobis per Iesum Christum beneficia in omnem saeculorum aetatem propagare. — Nihilominus complures numerantur, qui obesse Ecclesiam humanae libertati putent. Cuius rei causa in perverso quodam praeposteroque residet de ipsa libertate iudicio. Hanc enim vel in ipsa sui intelligentia adulterant, vel plus aequo opinione dilatant, ita ut pertinere ad res sane multas contendunt, in quibus, si recte diiudicari velit, liber esse homo non potest.

Alias Nos, nominatimque in litteris Encyclicis *Immortale Dei*, de modernis, uti loquuntur, *libertatibus* verba fecimus, id quod honestum est secernentes ab eo quod contra: simul demonstravimus, quidquid iis libertatibus continetur boni, id tam esse vetus, quam est veritas; illudque semper Ecclesiam libentissime probare et re usque recipere solitam. Id quod accessit novi, si verum quaeri ur, in parte

quasdam iniquitate consistit, quam turbulenta tempora ac rerum novarum libido nimia peperere.—Sed quoniam sunt plures in hac opinione pertinaces, ut eas libertates, in eo etiam quod continent vitii, summum setatis nostrae decus et constituendarum civitatum fundamentum necessarium putent, ita ut, sublatis iis, perfectam gubernationem republicae cogitari posse negent, idcirco videtur, publica Nobismetipsis utilitate proposita, eiusmodi argumentum pertractari separatim oportere.

Libertatem *moralem* recta persequimur, sive in personis ea singulis, sive in civitate spectetur.—Principio tamen iuvat aliquid de libertate *naturali* breviter dicere, quia quamquam a morali omnino distinguitur, fons tamen atque principium est, unde genus omne libertatis sua vi suaque sponte nascitur. Hanc quidem omnium iudicium sensusque communis, quae certissima naturae vox est, in iis solum agnoscit, qui sint intelligentiae vel rationis competes, in eaque ipsa caussam inesse apparet, cur sactor eorum, quae ab eo aguntur, verissime babeatur homo. Et recte quidem: nam quando ceteri animantes solis ducuntur sensibus, soloque naturae impulsu acquirunt quae sibi prosint fugiuntque contraria, homo quidem in singulis vitae factis rationem habet ducem. Ratio autem, quaecumque habentur in terris bona, omnia et singula posse iudicari esse, et aequae posse non esse: et hoc ipso nullum eorum decernens esse necessario sumendum, potestatem optionemque voluntati facit ut eligat, quod libeat. Sed *de contingentia*, ut appellent, eorum bonorum, quae diximus, ob hanc causam iudicare homo potest, quod animum habet natura simplicem, spirituales cogitationisque participem: qui idcirco quod est eiusmodi, non a rebus corporeis ducit originem, neque pendet ex eis in conservatione sui; sed, nulla re intercedente, ingeneratus a Deo, communemque corporum conditionem longo intervallo transgrediens, suum et proprium habet vivendi genus, suum agendi: quo fit ut, immutabilibus ac necessariis veri bonique rationibus iudicio comprehensis, bona illa singularia nequaquam esse necessaria videat, itaque cum animos hominum segregatos esse statuitur ab omni concretionem mortali eisdemque facultate cogitandi pollere, simul naturalis libertas in fundamento suo firmissime constituitur.

Iamvero sicut animi humani naturam simplicem, spirituales atque immortales, sic et libertatem nemo nec alius praedicat, nec constantius assertit Ecclesia catholica, quae scilicet utrumque omni tempore docuit, sicuti tueretur ut dogma. Neque id solum: sed contra dicentibus haereticis novarumque opinionum fautoribus, patrocinium libertatis Ecclesia suscepit, hominisque tam grande bonum ab interitu vindicavit. In quo genere, litterarum monumenta lesantur, insanos Manichaeorum aliorumque conatus quanta contentione repulerit; recentiori autem setate nemo est nescius quanto studio quantaque vi tum in Concilio Tridentino, tum postea adversus Iansenii sectatores, oro liberò hominis arbitrio dimicaverit, nullo tempore nulloque loco *fatalissimum* passura consistere.

Libertas itaque, ut diximas, eorum est, qui rationis aut intelligentiae sunt participes, propria: eademque, si natura eius consideretur, nihil est aliud nisi facultas eligendi res ad id, quod propositum est, idoneas, quatenus qui facultatem habet unum aliquid eligendi e pluribus, is est factorum suorum dominus.—Iamvero quia omnia, quod rei cuiuspiam adipiscendae causa assumitur, rationem habet boni quod utile dicitur: bonum autem hoc habet natura, ut proprie appetitionem moveat, idcirco liberum arbitrium est voluntatis proprium, seu potius ipsa voluntas est, quatenus in agendo habet delectus facultatem. Sed nequaquam voluntas movetur, nisi mentis cognitio velut fax quaedam praeluxerit; videlicet bonum, voluntati concupitum, est necessario bonum quatenus rationi cognitum. Eo vel magis quod in omnibus voluntatibus delectus semper iudicatio praesit de veritate bonorum, et quodnam sit anteponendum ceteris. Atqui iudicare, rationis esse non voluntatis, nemo sapiens dubitat. Libertas igitur si in voluntate inest quae natura sua appetitus est rationi obediens, consequitur ut et ipsa, sicut voluntas, in bono versetur rationi consentaneo.—Nihilominus quoniam utraque facultas a perfecto abest, fieri potest ac saepe fit, ut mens voluntati proponat quod nequaquam sit res bonum, sed habeat adumbratam speciem boni atque in id sese voluntas applicet. Verum sicut errare posse neque ipsa errare vitium est, quod mentem non omni parte perfectam arguit, eodem modo arripere fallax fluctumque bonum, esto indicium liberi arbitrii, sicut aegritudo vitae, est tamen vitium quoddam libertatis. Ita pariter voluntas, hoc ipso quod a ratione pendet, quando quidquam appetat quod a recta ratione dissidet, vitio quodam funditus inquinat libertatem, eademque perverse utitur. Ob eamque causam Deus infinitis perfectus, qui cum sit summe intelligens et per essentiam bonus, est etiam summe liber, malum culpa velle nulla ratione potest; nec possunt, propter contemplationem summi boni, beati caelites. Scite Augustinus alique adversus Pelagianos hoc animadvertentibus si posse defleere a bono secundum naturam esset perfectionemque libertatis iam Deus, Iesus Christus, Angeli, beati, in quibus omnibus ea potestas non est, aut non essent liberi, aut certe minus perfecte essent, quam homo viator atque imperfectus. De qua re Doctor Angelicus multa saepe disputat, ex quibus effici cogique potest, facultatem peccandi non libertatem esse, sed servitutem. Subtilissime illud in verba Christi Domini (1). «Qui facit peccatum, servus est peccati: *Unquamque est illud quod convenit ei secundum naturam* Quando ergo movetur ab aliquo extraneo, non operatur secundum se, sed ab impressione alterius, quod est servile. Homo autem secundum suam naturam est rationalis. Quando ergo movetur secundum rationem, proprio motu movetur et secundum se operatur: quod est libertatis; quando vero peccat, operatur praeter rationem, et tunc movetur quasi ab alio, retentus terminis alienis: et

(1) Ioan. VIII, 31.

ideo «qui facit peccatum, s rvus est peccati».— Quod satis perspicue ipsa viderat philosophia veterum, atque ii praecipue quorum est doctrina, nisi sapientem, liberum esse neminem: sapientem vero, ut exploratum est, nominabant, qui constanter secundum naturam, hoc est honeste et cum virtute vivere didicisset.

Quoniam igitur talis est in homine conditio libertatis, aptis erat adiumentis praesidiisque munienda, quae cunctos eius motus ad bonum dirigerent, a malo retraherent; secus multum homini libertas nocuisset arbitrii.— Ac primo quidem *lex*, hoc est agendorum atque omittendorum norma, fuit necessaria; quae quidem proprie nulla esse in animantibus potest, qui necessitate agunt, propterea quod quidquid agant, naturae agunt impulsu, nec alium ullum sequi ex se possunt in agendo modum. Verum eorum, qui libertate fruuntur, ideo in potestate est agere, non agere, ita vel secus agere, quia tum, quod volunt, eligunt, cum antecessit illud quod diximus rationis iudicium. Quo quidem iudicio non modo statuitur quid honestum natura sit, quid turpe, sed etiam quid bonum sit reque ipsa faciendum, quid malum reque ipsa vitandum: ratio nimirum voluntati praescribit quid petere, et a quo debeat declinare, ut homo tenere summum finem suum aliquando possit, cuius causa sunt omnia facienda, iamvero haec *ordinatio rationis* lex nominatur.— Quamobrem cur homini lex necessaria sit, in ipso eius libero arbitrio, scilicet in hoc, nostrae ut voluntates a recta ratione ne discrepent, prima est causa, tamquam in radice, quaerenda. Nihilque tam perversum praeposterumque dici cogitarive posset quam illud, hominem, quia natura liber est, ideocirco esse oportere legis expertem: quod si ita esset, hoc profecto consequeretur, necesse ad libertatem esse non coherentem cum ratione: cum contra longe verissimum sit, ideocirco legi oportere subesse, quia est natura liber. Isto modo dux homini in agendo lex est, eundemque praemiis poenisque propositis ad recte faciendum allicit, a peccando deterret.— Talis est princeps omnium *lex naturalis*, quae scripta est et insculpta in hominum animis singulorum, quia ipsa est humana ratio recte facere iubens et peccare vetans. Ista vero humanae rationis praescriptio vim habere legis non potest, nisi quae altioris est vox atque interpret rationis, cui mentem libertatemque nostram subiectam esse oporteat. Vis enim legis cum ea sit, officia imponere et iura tribuere, tota in auctoritate nititur, hoc est in vera potestate statuendi officia describendique iura, item poenis praemiisque impetrata sancienti: quae quidem omnia in homine liquet esse non posse, si normam actionibus ipse suis summus sibi legislator daret. Ergo consequitur, ut naturae lex sit ipsa *lex aeterna*, insita in iis qui ratione utuntur, eosque inclinans ad *debitum actum et finem*, eoque est ipsa aeterna ratio creatoris universumque mundum gubernantis Dei.— Ad hanc agendi regulam peccandi quae venosa singularia quaedam praesidia, Dei beneficio, adiuncta sunt ad confirmandam, hominis regendamque voluntatem optissima. In quibus princeps est atque excellit divinae virtus *gratiae*; quae cum mentem illustret, vo-

luntatque salutaris constantia roborata ad morale bonum semper impellat, expeditiorem efficit simulque tutiorem nativae libertatis usum. Ac longe est a veritate alienum, interveniente Deo, minus esse liberorum motus voluntarios: nam intima in homine et cum naturali propensione congruens est divinae vis gratiae, quia ab ipso et animi et voluntatis nostrae auctore manat, a quo res omnes convenienter naturae suae moventur. Immo gratia divina, ut monet Angelicus Doctor, ob hanc causam quod a naturae opifice proficiscitur, mire nata atque apta est ad tuendas quasque naturas, conservandasque mores, vim, efficientiam singularum.

Quae vero de libertate singulorum dicta sunt, ea ad homines civili inter se societate coniunctos facile transferuntur. Nam quod ratio lexque naturalis in hominibus singulis, idem efficit in societatibus *lex humana* ad bonum commune civium promulgata.— Ex hominum legibus aliae in eo versantur quod est bonum malumve natura, atque alterum sequi praecipunt, alterum fugere, adiuncta sanctione debita. Sed istiusmodi decreta nequaquam ducunt ab hominum societate principium, quia societas sicut humanae naturam non ipsa genuit, ita pariter nec bonum procerat naturae conventionis, nec malum naturae dissentaneum: sed potius ipse hominum societati antecedunt, omni sunt a lege naturali ac propterea a lege aeterna repetenda. Iuris igitur naturalis praecipua, hominum comprehensa legibus, non vim solum habent legis humanae, sed praecipue illud multo altius multoque augustius complectuntur imperium, quod ab ipsa lege naturae et lege aeterna proficiscitur. Et in isto genere legum hoc fere civilis legumlatoris munus est, obedientes facere cives, communi disciplina adhibita, pravos et in vita promptos coercendo, ut a malo deterriat, id quod rectum est consequentur, aut saltem offensioni noxaeque ne sint civitati.— Alia vero civilis potestatis praescripta non ex naturali iure statim et proxime, sed longius et oblique consequuntur resque varias definiunt, de quibus non est nisi generatim atque univarse natura cautum. Sic suam confarre operam cives ad tranquillitatem prosperitatemque publicam natura iubet: quantum operae, quo pacto, quibus in rebus, non natura sed hominum sapientia constituitur. Iamvero peculiaribus hisce vivendi regulis prudenti ratione inventis, legitimaque potestate propositis, lex humana proprio nominis continetur. Quae quidem lex ad finem communitatis propositum cives universos conspirare iubet, deflectere prohibet: eademque quatenus pedisequa et consentiens est praescriptionibus naturae, ducit ad ea quae honesta sunt, a contrariis deterret. Ex quo intelligitur, omnino in aeterna Dei lege normam et regulam positam esse libertatis, nec singulorum dumtaxat hominum, sed etiam communitatis et coniunctionis humanae.— Igitur in hominum societate libertas veri nominis non est in eo posita ut agat quod lubet, ex quo vel maxima existeret turba et confusio in oppressionem civitatis evasura: sed in hoc, ut per leges civiles expeditius societas secundum legis aeternae praescripta vivere, eorum vero qui praesunt non in eo sita libertas

est, ut imperare temere et ad libidinem queant, quod pariter flagitiosum esset et cum summa etiam reipublicae pernicie coniunctum, sed humanarum vis legum haec debet esse, ut ab aeternae leges manare intelligantur, nec quidquam sancire quo i non in ea, veluti in principio universi iuris, contineatur. Sapientissime Augustinus (1): «*Simul etiam te videre arbitror, in illa temporali (lege) nihil esse iustum atque legitimum quod non ex hac aeterna (lege) sibi homines derivant.*» Si quid igitur ab aliqua potestate sancitur, quod a principii rectae rationis dissideat, sitque reipublicae periculosum, vim legis nullam haberet, quia nec regula iustitiae esset, et homines a bono, cui nata societas est, abduceret.

Natura igitur libertatis humanae, quocumque in genere consideretur, tam in personis singulis quam in consociatis, nec minus in iis qui imperant quam in iis qui parent, necessitatem compescitur obtemperandi summae cuidam aeternaeque rationi, quae nihil est aliud nisi auctoritas iubentis, voluntas Dei. Atque hoc iustissimum in homines imperium Dei tantum abest ut libertatem tollat aut ullo modo diminuat, ut potius laetetur ac perficiat. Suum quippe finem consecrari et assequi, omnium naturarum est vera perfectio: supremum autem finis, quo libertas aspirare debet humana, Deus est.

Haec verissimae altissimaeque praecepta doctrinae, vel solo nobis lumine rationis cognita, Ecclesia quidem exemplis doctrinaeque divini Auctoris sui erudita passim propagavit asseruit: quibus ipsis et munus suum metiri, et christianos informare gentes nunquam destitit. In genere morum leges evangelicae non solum omni ethnicorum sapientiae longissime praestant, sed plane vocant hominem etque instituant ad inauditam veteribus sanctitatem, effectumque propriorem Deo simul efficiunt perfectioris compotem libertatis.—Ita semper permagna vis Ecclesiae apparuit in custodienda tuendaque civili et politica libertate populorum. Eius in hoc genere enumerare merita nihil attinet. Satis est commemorare, servitutem, vetus illud ethnicarum gentium dedecus, opera maxime beneficiorum Ecclesiae deletam aequilibritatem iuris, veram: quae inter homines germanitatem primus omnium Iesus Christus asseruit cui Apostolorum suorum resonavit vox, non esse Iudaeum, neque Graecum, neque barbarum neque Scytham, sed omnes in Christo fratres. Tanta est in hac parte tamque cognita Ecclesiae virtus, ut quibuscumque in oris vestigium ponat, explicratum sit, agrestes mores permanere diu non posse: sed immanitati consuetudinem, barbariae tenebris lumen veritatis brevi successurum. Item populus civili urbanitate excultos magnis afficere beneficiis nullo tempore Ecclesia desitit, vere sistendo iniquorum arbitrio, vel propulsandis a capite innocentium et toniuorum iniuriis vel demum opera donda ut rerum publicarum ea constitutio valeret, quam cives propter aequitatem adamarent, externi propter potentiam metuerent.

(1) De Lib. Arb. lib. I. cap. 6, n. 15.

Præterea verissimum officium est vereri auctoritatem, iustisque legibus obedienter subesse: quo fit ut virtute vigilantiaque legum ab iniuria improborum cives vindicentur. Testes legitima a Deo est, et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: quo modo multum obedientia adipiscitur nobilitatis, cum iustissimae altissimaeque auctoritati adhibeatur.—Verum ubi imperandi ius abest, vel si quidquam praecipitur rationi, legi aeternae, imperio Dei contrarium, rectum est non parere, scilicet hominibus, ut Deo pareatur. Sic praecelso ad tyrannidem aditu, non omnia pertrahat ad se principatus: sua sunt salva iura singulis civibus, sua societati domesticae, cunctisque reipublicae membris, data omnibus verae copia libertatis, quae in eo est, quemadmodum demonstravimus, ut quisque possit secundum leges rectamque rationem vivere.

Quod si, cum de libertate, vulgo disputant, legitimam honestamque intelligerent, qualem modo ratio oratioque descripsit, exegitare Ecclesiam nemo auderet propter illud quod per summam iniuriam ferunt, vel singulorum libertati, vel liberae reipublicae esse irmissum.—Sed iam permulti Luciferum imitati, cuius est illa nefaria vox non serciam, libertatis nomine absurdam quosdam consecantur et meraciam licentiam. Cuiusmodi sunt ex illa tam late fusa tamque pollenti disciplina homines, qui se, ducto a libertate nomine, *Liberales* appellari volunt.

Revera quo spectant in philosophia *Naturalistae*, seu *Rationalistae*, eodem in re morali ac civili spectant *Liberalismi* fautores, qui posita a *Naturalistis* principia in mores actionemque vitae deducunt.—Iamvero totius *rationalismi* humanae principatus rationis caput est: quae obedientiam divinae aeternaeque rationi debitam recusans, suique se iuris esse decernens, ipsa sibi sola efficitur summum principium et fons et iudex veritatis. Ita illi, quos diximus, *Liberalismi* sectatores in actione vitae nullam contendunt esse, cui parendum sit divinam potestatem, sed sibi quemque esse legem: unde ea philosophia morum gignitur, quam *independentem* vocant, quae sub specie libertatis ab observantia divinarum praecceptorum voluntatem removens, infinitam licentiam solet homini dare.—Quae omnia in hominum praesortim societate quo tandem evadant, facile est perdere. Hoc enim fixo et persuaso, homini antistare neminem consequitur causam efficientem conciliationis civilis et societatis non in principio aliquo extra aut supra hominem posito, sed in libera voluntate singulorum esse quaerendam: potestatem publicam a multitudine velut a primo fonte repetendam, praetereaque, sicut ratio singulorum sola dux et norma agendi privatim est singulis, ita universorum esse oportere universis in rerum genere publicarum. Hinc plurimum posse plurimos: partemque populi maiorem universi iuris esse officiique effectricem.—Sed haec cum ratione pugnare, ex eis quae dicuntur sunt apparet. Nullum siquidem velle homini aut societati civilem Deo creatore ac proinde supremo omnium legislatore interecere vincium, omnino naturae repugnat, nec naturae hominis lan-

tum, sed rerum omnium procestarum; quia res omnes effectas cum causa, a qua effectae sunt, aliquo posse aptas nexu necesse est: omnibusque naturis hoc convenit, hoc ad perfectionem singulorum pertinet, eo se continere loco et gradu, quem naturalis ordo postulat, scilicet ut ei quod superius est, id quod est inferius subiciatur et pareat.—Sed praeter ea est huiusmodi doctrina tum privatis hominibus tum civitatibus maxime pernicioosa. Sane reiecto ad humanam rationem et solam et unam veri bonique arbitrio, proprium tollitur boni et mali discrimen, turpia ab honestis non re, sed opinione iudicioque singulorum differunt: quod libeat, idem licebit, constitutaque morum disciplina, cuius ad coerendos sedandosque motus animi turbidos nulla fere vis est, sponte fiet ad omnem vitae corruptelam editus. In rebus autem publicis, potestas imperandi separatur a vero naturali principio, unde omnem haurit virtutem efficientem boni communis: lex, de iis quae facienda fugiendae sunt statuens, maioris multitudinis permittitur arbitrio, quod quidem est iter ad tyrannicam dominationem proclive. Imperio Dei in hominem hominumque societatem repudiato, consentaneum est nullam esse publice religionem, rerumque omnium quae ad religionem referuntur, incuria maxima consequatur. Similiter opinione principatus armata, facile ad seditionem turbasque labitur multitudo, frenisque officii et conscientiae sublatis, nihil praeter vim relinquitur; quae tamen vis tanti non est, ut populares cupiditates continere sola possit. Quod satis testatur dimicatio propemodum quotidiana contra *socialistas*, alioque seditiosorum greges, qui funditus permovero civitates diu moliantur.—Statuant igitur ac definiant rerum sequi aestimatores, tales doctrinae proficiant ne ad veram dignamque homine libertatem, an potius ipsam pervertant totamque corrumpant.

Certe quidem opinionibus iis vel ipsa immanitatis sua formidolosis quas a veritate aperte abhorreret, eisdemque maiorum maximorum causas esse vidimus, non omnes *Liberalissimi* fautores assentiuntur. Quin compulsi veritatis viribus, plures eorum haud veretur fatari immo etiam ultro affirmant, in vitio esse et plane in licentiam cadere libertatem, si genere se intemperantius ausit, veritate iustitiaeque posthabita: quocirca regendam gubernandamque recta ratione esse, et quod consuevens est, iuri naturali sempiternaeque legi divinae subiectam esse oportere: Sed hic consistendum rati, liberum hominem subesse negant debere legibus, quas imponere Deus velit, alia praeter rationem naturalem vis.—Id cum dicunt sibi minime cohaerent. Etenim si est, quod ipsi consentiunt nec dissentire potest iure quisquam, si est Dei legislatoris obediendum voluntati, quia totus homo in potestate est Dei et ad Deum tendit, consequitur posse neminem auctoritatis eius legiserae fines modumve praescribere, quin hoc ipso faciat contra obedientiam debitam. Immo vero si tantum sibi mens arrogarit humana, ut, quae et quanta sint tum Deo iura, tum sibi officia, velit ipsa decernere, verecundiam legum divinarum plus retinebit specie quam re, et arbitrium eius valebit prae

auctoritate ac providentia Dei.—Necesse est igitur, vivendi normam constanter religiosequi, ut a lege aeterna, ita ab omnibus singulisque petere legibus, quas infinite sapiens, infinite potens Deus, qua sibi rationem vsum est, tradidit, quasque nosse tuto possumus perspicuis nec ullo modo addubitandis notis. Eo vel magis quoad stius generis leges, quoniam idem habent, quod lex aeterna, principium, eundemque auctorem, omnino et cum ratione concordant et perfectionem adiungunt ad naturale ius: eisdemque magisterium Dei ipsius complectuntur, qui scilicet, doctra ne mens non voluntas in errore relatur, nutu ductaque suo utramque benigne regit. Sit igitur sancte inviolataeque coniunctum, quod nec diiungi potest nec debet, omnibusque in rebus, quod ipsa naturalis ratio oraeipit, obnoxie Deo obedienterque serviat.

Mitiores aliquanto sunt, sed nibilo sibi magis constant, qui sicut nutu legum divinarum dirigen am utique vitam ac mores esse privatorum, non tamen civitatis: in rebus publicis fas esse a iussis Dei descidere, nec ad ea ullo modo in condendis legibus intueri. Ex quo perniciosum illud gignitur consuetudinem, civitatis Ecclesiaeque rationes dissociari oportere.—Sed haec quam absurde dicantur, haud difficile intelligitur. Cum enim claret ipsa natura, oportere civibus in societate suppetere copias opportunitatesque ad vitam honeste, scilicet secundum Dei leges, degendam quia Deus est omnis honestatis iustitiaeque principium, profecto illud vehementer repugnat posse, iisdem de legibus nihil curare, vel etiam quidquam infense statuere civitatem.—Deinde qui populo praesunt, hoc omnino republicae debent, ut non solum commodis et rebus externis, sed maximo animi bonis, legum sapientia, consulant. Atqui ad istorum incrementa bonorum ne cogitari quidem potest quidquam iis legibus aptius, quae Deum habeant auctorem: ob eamque rem qui in regendis civitatibus nolunt divinarum legum haberi rationem, aberrantem faciunt ab instituto suo et a praescriptione naturae politicae potestatem. Sed quod magis interest, quodque alias Nosmetipsi nec semel monuimus, quamvis principatus civilis non eodem, quo sacer, proxima spectet, nec iisdem est itineribus, in potestate tamen gerenda obviam esse interdum alteri alter necessario debet. Est enim utriusque in eodem imperium, nec raro fit, ut iisdem de rebus uterque, etsi non eadem ratione, decernat. Id quotiescumque usveniat, cum configere absurdum sit, sapientissimaeque voluntati Dei aperte repugnet, quendam esse modum atque ordinem necesse est, ex quo causis contentionum certationumque sublatis ratio concors in agenda rebus existat. Et huiusmodi concordiam non inepte similem conjunctioni dixere, quae animum inter et corpus intercedit, idque commodo utriusque partis: quorum distractio nominatim est perniciosa corpori, quippe cuius vitam extinguunt.

Quae quo melius appareant, varia libertatis incrementa, quae nostrae quaesita aetati feruntur, separatim considerari oportet.—Ac primo illud in singulis personis videamus, quod est tantopere virtuti

religionis contrarium, scilicet de *libertate*, uti loquuntur, *cultus*. Quae hoc est veluti fundamentum constituta, integrum cuique esse, aut quam libuerit, aut omnino nullam profiteri religionem.—Contra vero ex omnibus hominum officiis illud est sine dubitatione maximum ac sanctissimum, quo pie religioseque Deum colere homines iubemur. Idque necessario ex eo consequitur, quod in Dei potestati perpetuo sumus, Dei nomine providentiaque gubernamur, ab eoque profecti, ad eum reverti debemus.—Huc accedit, virtutem veri nominis nullam esse sine religione posse: virtus enim moralis est, cuius officia versantur in iis, quae ducunt ad Deum, quatenus homini est summum atque ultimum honorum; ideoque religio quae operatur ea, quae directe et immediate ordinantur in honorem divinum (1) cunctarum princeps est moderatrixque virtutum. Ad si quaeratur cum plures et inter se dissidentes usurpentur religiones, quam sequi unam ex omnibus necesse sit, eam certe ratio et natura respondent, quam Deus iusserit, quam ipsam facile homines queant notis quibusdam exterioribus agnoscere, quibus eam distinxisse divina providentia voluit, quia in re tanti momenti summe errorum ruinae essent consecuturæ. Quapropter ob ista illa, de qua loquimur, libertate, haec homini potestas tribuitur, ut officium sanctissimum impune pervertat vel deserat, ideoque ut aversus ab incommutabili bono esse ad malum convertat: quod, sicut diximus, non libertas sed depravatio libertatis est, et abiecti in peccatum animi servitus.

Eadem libertas si consideretur in civitatibus, hoc sane vult, nihil esse quod ullum Deo cultum civitas adhibeat aut adhiberi publice velit: nullum anteferi alteri, sed aeque iure omnes haberi oportere, nec habita ratione populi si populus catholicum profiteatur nomen. Quae ut recta essent, verum esse oporteret, civilis hominum communis officia adversus Deum aut nulla esse, aut impune solvi posset quod est utrumque aperte falsum. Etenim dubitari non potest quin sit Dei voluntate inter homines coniuncta societas, sive partes, sive forma eius spectetur quae est auctoritas, sive causae, sive earum, quae homini parit, magnarum utilitatum copia. Deus est, qui hominem ad congregationem genuit atque in coetu sui similitum collocavit ut quod natura eius desideraret, nec ipse assequi solitarius potuisset, in consociatione reperiret. Quamobrem Deum civilis societas, quia societas est, parentem et auctorem suum agnoscat necesse est, atque eius potestatem dominantique venerat et colat: Vetat igitur iustitiae vetat ratio atheam esse, vel, quod in atheismum recideret, erga varias ut loquuntur, religiones pari modo affectam civitatem, eademque singulis iura promiscue largiri.—Cum igitur sit unius religionis necessaria in civitate professio, profiteri eam oportet quae unici vera est, quaeque non diffidenter; praesertim in civitatibus catholicis, agnoscitur, cum in ea tamquam insignitae notae veritatis appareant. Itaque

(1) S. Th. II-II, q. LXXXI. a. b.

hanc, qui rempublicam gerunt, conservent, hanc teneant, si volunt prudenter atque utiliter, ut debent, civium communitati consulere. Publica enim potestas propter eorum qui reguntur utilitatem constituta est: et quamquam hoc proxime spectat, deducere cives ad huius: quae in terris degitur, vitae prosperitatem, tamen non minuere, sed augere homini debet facultatem adipiscendi summum illud atque extremum honorum, in quo felicitas hominum sempiterna consistit: quod perveniri non potest religione neglecta.

Sed haec alias uberius exposuimus: in praesentia id animadvertentium volumus, istiusmodi libertatem valde obesse verae, cum eorum qui regunt, tum qui reguntur, libertati. Prodest autem mirifice religio, quippe quae primum ortum potestatis a Deo ipso repetit, gravissimeque principes iubet, officiorum suorum esse memores, nihil iniuste acerbè imperare, benigne ac fere cum caritate paterna populo praesse. Eodem potestati legitima civis vult esse subiectos, ut Dei ministris; eosque cum rectoribus rei publicae non obedientia solum, sed verecundia et amore coniungit, interdictis seditiosis, cunctisque incaeptis quae ordinem tranquillitatemque publicam perturbare queant, quaeque tandem eussam afferunt cur meritorum frenis libertas civium constringatur. Praetermittimus quantum religio bonis moribus conducit, et quantum libertati mores boni. Nam ratio ostendit, et historia confirmat, quo sint melius moratae, eo plus libertate et opibus et imperio valere civitates.

Iam aliquid consideretur de *libertate loquendi*, formisque litterarum quodcumque libeat exprimentium. Huius profecto non modice temperatae sed modum et finem transeuntis libertatis ius esse non posse, vix attinet dicere. Est enim eius facultas moralis, quam, ut diximus saepiusque est dicendum, absurdum est existimare, veritati et mendacii, honestati et turpitudini promiscue et communiter a natura datum. Quae vera, quae honesta sunt, ea libero prudenterque in civitate propagari ius est ut ad quae plures pertineant, opinionum mendacia quibus nulla menti capitior pestis, item vitia quae animum moresque corrumpunt, aequum est auctoritate publica diligenter coerceri, ne serpere ad perniciem reipublicae queant. Peccata licentis ingenii, quae sane in oppressionem cadunt multitudinis impunitae, rectum est auctoritate legum non minus coerceri quam illatas per vim imbecillioribus iniurias. Eo magis quod civium pars longe maxima praestigis cavere captionesque dialecticas, praesertim quae blandiantur cupiditatibus, aut non possunt. Permissa quolibet loquendi scribendique infinita licentia, nihil est sanctorum inviolatumque permansurum: ne illis quidem praecert maximis verissimisque naturae iudiciis, quae habenda sunt velut commune idemque nobilissimum humani generis patrimonium. Sic sensim obducta tenebris veritate, id quod saepe contingit facile dominabitur opinionum error perniciosus et multiples. Quae ex re tantum capiet licentia commodi, quantum detrimenti libertas: eo enim est maior futura libertas ac tutior, quo frena licentiae maiora.—At vero de rebus opi-

nas bilibus disputationi hominum a Deo permissis, utique quod placeant sentire, quodque sentiantur, libere eloqui concessum est, non repugnante natura: talis enim libertas nunquam homines ad opprimendam veritatem, sæpe ad indagandam ac patefaciendam deducit.

De ea, quam *docendi libertatem* nominant, oportet non dissimili ratione iudicare. — Cum dubium esse non possit quin imbuere animos sola veritas debeat, quod in ipsa intelligentium naturarum hominum est et finis et perfectio sita, propterea non debet doctrina nisi vera præcipere, idque tum iis qui nesciunt, tum qui sciunt, scilicet ut cognitionem veri alteris afferat, in alteris tueatur. Ob eamque causam eorum qui præcipiunt, plane officium est eripere ex animis errorem, et ad opinionum fallacis obsepere certis præcisiis viam. Igitur apparet, magnopere cum ratione pugnare, ac natam esse pervertendis funditus mentibus illam, de qua institutus est sermo, libertatem, quatenus sibi vult quodlibet pro arbitrato docendi licentiam: quam quidem licentiam civitati dare publica potestas, salvo officio non potest. Eo vel magis quod magistrorum apud auditores multum valet auctoritas, et veritate sint, qua a doctore traduntur, raro admodum dublicare per se ipse discipulus potest.

Quamobrem hanc quoque libertatem, ut honesta sit, certis finibus circumscriptam teneri necesse est: nimirum ne fieri impune possit, ut ars docendi in instrumentum corruptelæ vertatur. — Veri autem, in quo unice versari præcipientium doctrina debet, unum est naturale genus, supernaturale alterum. Ex veritatibus naturalibus, cuiusmodi sunt principia nature, et ea quæ ex illis proxime ratione ducuntur, existit humani generis velut commune patrimonium, in quo, tamquam fundamento firmissimo, cum mores et iustitias et religio, atque ipsa coniunctio societatis humanæ naturæ, nihil tam impium esset tamque stolidè inhumanum, quam illud violari ac diripi impune sinere. — Nec minore conservandus religione maximus sanctissimusque thesaurus earum rerum, quas Deo auctore cognoscimus, Argumentis multis et illustribus, quod sæpe Apogetæ consueverunt, præcipua quaedam capita constituentur, cuiusmodi illa sunt; quædam esse a Deo divinitus tradita: Unigenitum Dei Filium carnem factum, ut testimonium perhiberet veritati: perfectum quemdam ab eo conditam societatem, nempe Ecclesiam, cuius ipsemet caput est et quæcum usque ad consummationem sæculi se futurum esse promisit. Huic societati commendatas omnes, quas ille douisset, veritate voluit, hac lege, ut eas ipsa custodiret, fueret, legitima cum auctoritate explicaret: unaque simul lussit, omnes gentes Ecclesiæ suæ, perinde ac sibi metipsi, dicto audientes esse; qui secus facerent: interitu perditum iri sempiterno. Quæ ratione plane constat, optimum homini esse certissimumque magistrum Deum, omnis fontem ac principium veritatis, item Unigenitum, qui est in sinu Patris, viam, veritatem, vitam, lucem veram, quæ illuminat omnem hominem, et ad cuius disciplinam dociles esse omnes homines oportet: *Et erunt om-*

nes docib. les Dei (1). — Sed in fide atque in institutione morum, divini magisterii Ecclesiam fecit Deus ipse participem, eandemque divino eius beneficio falli non iam: quare magistra mortaliū est maxima ac tutissima, in eaque inest non violabilis ius ad magisterii libertatem. Revera doctrinis divinitus acceptis se ipsa Ecclesia sustentans, nihil habuit antiquius, quam ut munus sibi demandatum a Deo sancte expleret: eademque circumfusus undique difficultatibus fortior, pro libertate magisterii sui propagare nullo tempore destitit. Hac via orbis terrarum, misserrima superstitione depulsa, ad christianam sapientiam renovatus est. — Quoniam vero ratio ipsa perspicue docet, veritates divinitus traditas et veritates naturales inter se oppositas esse revera non posse, ita ut quodcumque cum illis dissentiat, hoc ipso falsum esse necesse sit, idcirco divinum Ecclesiæ magisterium tantum abest ut studia discendi atque incrementa scientiarum intercipiat, aut cuiusvis humanitatis progressionem ullo modo retardet, ut potius plurimum afferat luminis securamque tutelam, ad eamque causam, non parum proficit ad ipsam libéralis humanæ perfectionem cum Iesu Christi servatoris sit illa sententiæ, fieri hominem veritate liberum. *Cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* (2). — Quare non est causa cur germana libertas indignetur, aut veri nominis scientia moleste ferat leges iustas ac debitas, quibus hominum doctrinam contineri Ecclesia simul et ratio consentientes postulant. Quin imo Ecclesia, quod re ipsa passim testatur, hoc agens præcipue et maximo ut fidem christianam tueatur, humanarum quoque doctrinarum omne genus fovere et in maius provehere studet. Bona enim per se est et laudabilis atque expetenda elegantia doctrinæ: prætereaque omnis eruditio, quam sana ratio pepererit, quæque rerum, veritati respondeat, non mediocriter ad ea ipsa illustranda valet, quæ Deo auctore credimus. Revera Ecclesiæ hæc beneficia debentur sane magna, quod præclare monumenta sapientiæ veteris conservavit; quod scientiarum domi illis passim aperuit, quod ingeniorum cursum semper incitaverit, studiosissime has ipsas artes alendo, quibus maxime urbanitas ætatis nostræ coloratur. — Denique prætereundum non est, inmensum patere campum, in quo hominum excurrere industria, seseque exercere ingenia libere queant: res scilicet quæ cum doctrinæ fidei morumque christianorum non habent necessariam cognationem, vel de quibus Ecclesiæ, nulla adhibita sua auctoritate, iudicium eruditorum relinquunt interum ac liberum. — His ex rebus intelligitur, quæ et qualis illa sit in hoc genere libertas, quam pari studio volunt et prædicant libéralismi sectatores. Ex una parte sibi quidem ac reipublice licentiam adserunt tantam, ut cuiuslibet opinionum perversitati non dubitent aditum ianæque patefcere; ex altera Ecclesiam plurifariam impediunt, eisque libéraliam in fines quantum possunt maxime angustos compellunt, quamquam ex Ro-

(1) Ioan. VI. V. 45. — (2) Ioan. VIII, 32.

clesiae doctrina non modo nullum incommodum pertimescendum sit, sed magnae omnino utilitates expectandae.

Illa quoque magnopere praedicatur, quam *conscientiae libertatem* nominant: quae si ita accipiatur, ut suo cuique arbitrato aequale liceat Deum colere, non colere, argumentis quae supra allata sunt, satis convincitur.—Sed potest etiam in hanc sententiam accipi, ut homini ex conscientia officii, Dei voluntatem sequi et iussa facere nulla re impediende, in civitate liceat. Haec quidem vera, haec digna filiis Dei libertas, quae humanae dignitatem personae honestissime tuetur, est omni vi iniuriae maior: eademque Ecclesiae semper optata ac praecipue cara. Huius generis libertatem sibi constantiter vindicaverunt Apostoli, sanxere scriptis Apologetae, Martyres ingenti numero sanguine suo consecraverunt. Et merito quidem: propterea quod maximam iustissimamque Dei in homines potestatem, vicissimque hominum adversus Deum princeps maximumque officium, libertas haec christiana testatur. Nihil habet ipsa cum animo seditioso nec obediendae communi: neque ullo pacto putanda est, velle ab obsequio publicae potestatis desiscere, propterea quod imperare atque imperata exigere, eatenus potestati humanae ius est, quatenus cum potestate Dei nihil dissentiat, constitutoque divinitus modo se continet. At vero cum quidquam praecipitur quod cum divina voluntate aperte discrepet, tum longe ab illo modo disceditur, simulque cum auctoritate divina confligitur: ergo rectum esse non potest.

Contra *Liberalismi* fructores, qui herilem atque infinite potentem faciunt principatum, vitamque nullo ad Deum respectu degendam praedicant, haec de qua loquimur coniunctam cum honestate religionisque libertatem minime agnoscunt: cuius conservandae causa si quid fiat, iniuria et contra rempublicam factum criminantur. Quod si vere dicerent, nullus esset tam immanis dominatus, cui subesse et quem ferro non oporteret.

Vehementer quidem vellet Ecclesiam, in omnes reipublicae ordines haec, quae summam attingimus, christiana documenta re usuque penetrarent. In iis enim summa efficacitas inest ad sananda horum temporum mala, non sane pauca nec levia, eaque magnam partem iis ipsis nota libertatibus, quae tanta praedicatione efferuntur, et in quibus salutis gloriaeque inclusa semina videbantur. Spem fecerit exitus. Pro iucundis et salubribus acerbi et inquinati provenire fructus. Si remedium quaeritur, sanerum doctrinarum revocatione quaeratur, a quibus solis conservatio ordinis, adeoque verae tutela libertatis fidenter expectari potest.—Nihilominus materno iudicio Ecclesiam aestimat grave pondus infirmitatis humanae: et qualis hic sit, quo nostra vehitur aetas, animorum rerumque cursus, non ignorat. His de causis nihil quidem impediens turis nisi iis quae vera quaeque honesta sint, non recusat quominus quidpiam a veritate iustitiaeque alienum ferat tamen publica potestas, scilicet maius aliquid vel vitandi causa malum, vel adipiscendi aut conservandi bonum. Ipse providentissimus Deus cum infinitae sit

bonitatis, idemque omnia possit sinit tamen esse in mundo mala, partim ne ampliora impediatur bona, partim ne maiora mala consequantur. In regendis civitatibus rectorem mundi par est imitari: quin etiam cum singula mala prohibere auctoritas hominum non possit, debet [multa concedere atque impunita relinquere, quae per divinam tamen providentiam vindicantur, et recte (1). Verumtamen in eiusmodi rerum adiunctis, si communis boni causa et hac tantum causa, potest vel etiam debet lex hominum ferre toleranter malum, tamen nec potest nec debet id probare aut velle per se; quia malum per se cum sit boni privato, repugnat bono communi, quod legislator, quoad optime potest, velle ac tueri debet. Et hac quoque in re ad imitandum sibi lex humana proponat Deum necesse est, qui in eo quod mala esse in mundo sinit, neque cult mala fieri, neque cult mala non fieri, sed cult permittit mala fieri, et hoc est bonum (2). Quae doctoris Angelici sententia brevissime totam continet de malorum tolerantia doctrinam.—Sed confitendum est, si vero iudicari velit, quanto plus in civitate mali tolerari pernoctasse est, tanto magis distare id genus civitatis ab optime: itemque tolerantiam rerum malorum, cum pertinet ad politicae praecipua prudentiae, omnino circumscribi iis finibus oportere, quos causa, id est salus publica postulat. Quare si soluti publicae detrimentum afferat et mala civitati maiora pariat, consequens est eam ad hiberi non licere, quia in his rerum adiunctis adest ratio boni. Si vero ob singularia reipublicae tempora usuveniat, ut modernis quibusdam libertatibus Ecclesia acquiescat non quod ipsa per se melit, sed quia permissis esse iudicat expedire, versis in meliora temporibus, adhibita sane esset libertatem suam et suadendo, hortando, obsecrando studeret, uti debet, munus efficere sibi assignatum a Deo, videlicet sempiternae hominum saluti consulere. Illud tamen perpetuo verum est istam omnium et ad omnia libertatem non esse, quemadmodum pluries diximus, expectandam per se, quia falsum eodem iure esse ac verum, rationi repugnat. Et quod ad tolerantiam pertinet, mirum quantum ab aequitate prudentiaeque Ecclesiae distat, qui *Liberalismus* proliferentur. Etenim permittenda civibus omnium eorum rerum, quae diximus, infinita licentia, omnino modum transiliunt, atque illic evadunt, ut nihilo plus honestati veritati tribuere quam falsitati ac turpitudini videantur. Ecclesiam vero, columnam et firmamentum veritatis, eandemque incorruptam morum magistram, quia tam dissolutum flagitiosumque tolerantiae genus constanter, ut debet, repudiat, idemque adhiberi fas esse negat, criminantur esse a patientia et lenitate alienam: quod cum faciunt, minime sentiunt, se quidem, quod laudis est, in vitio ponere. Sed in tanta ostentatione tolerantiae, re persaepe contingit, ut restricti ac tenaces in rem catholicam sicut: et qui vulgo libertatem effuse largiuntur, iidem liberam sinere Ecclesiam passim recusant.

(1) S. August. de *urb. arb.* lib. 1, cap. 6, num. 14.—(2) S. Th. p. 1. qu. XIX, a. 9. ad 3.

Et ut omnis oratio una cum consecrariis suis capitulatum breviterque, perspicuitatis gratia colligatur, summa est, necessitate fieri, ut totus homo in verissima perpetuaque potestate Dei sit: proinde libertatem hominis, nisi obnoxiam Deo eiusque voluntati subiectam, intelligi minime posse. Quem quidem in Deo principatum aut esse negare, aut ferre nolle, non liberi hominis est, sed abutentis ad perditionem libertate: proprieque ex animi tali affectione consistat. *Liberalismi* capitale vitium. Cuius tamen distinguitur forma multiplex: potest enim voluntas non uno modo, neque uno gradu ex obtemperacione discedere, quae vel Deo, vel iis, qui potestatem divinam participant, debetur.

Perfecto imperium summi Dei funditus recusare atque omnem obedientiam prorsus exuere in publicis, vel etiam in privatis domesticisque rebus, sicut maxima libertatis perversitas, ita pessimum *Liberalismi* est genus: omninoque de hec intelligi debent quae habitus contra diximus.

Proxima est eorum disciplina, qui utique consentiunt, subesse mundi officii ac principi Deo oportere, quippe cuius ex lumine orta est apta natura: sed iidem leges fidei et morum, quae natura non capit, ipsa Dei auctoritate traditas, audacter repudiant, vel saltem nihil esse vident, cur earum habestur, praesertim publice in civitate, ratio. Qui periter quanto in errore versentur, et quam sibi metipsis parum cohaereant, supra vidimus. Et ab hac doctrina, tamquam a capite principioque suo, illa manat pernicioosa sententia de rationibus Ecclesiae a republica disparandis: cum contra liquet, geminas potestates, in munere dissimili et gradu dispari, oportere tamen esse inter se actionum concordia et mutatione officiorum consentientes.

Huic tamquam generi subiecta est opinio duplex.—Plures enim rempublicam volunt ab Ecclesiae seunctam et penitus et totam, ita ut in omni iure societatis humanae, in institutis, moribus, legibus, republicae muneribus, institutione iuventutis, non magis ad Ecclesiam respiciendum censeant, quam si esset omnino nulla: permessa ad summum singulis, civibus facultate, ut privatim, si libeat, dent religioni operam. Contra quos plane vis argumentorum omnium valet, quibus ipsam de distrahendis Ecclesiae reique civilis rationibus sententiam convincimus: haec praeterea adiuncto, quod est per absurdum, ut Ecclesiam civis vereatur, civitas contemnat.

Alii, quominus Ecclesia sit, non repugnant, neque enim possent: ei tamen naturam iurisque propria societatis perfectae eripiunt, nec eius esse, contendunt, facere leges, iudicare, ulcisci, sed cohortari dumtaxat. suadere, regere sua sponta et voluntate subiectos. Itaque divinae huiusce societatis naturam opinione adulterant, auctoritatem, magisterium, omnem eius efficientiam extenuant et coangustant, vim simul potestatemque civilis principatus usque eo exaggerantes, ut sicut unam quamvis e consociationibus civium voluntariis, ita Ecclesiam Dei sub imperium ditionemque reipublicae subiungant.—Ad hos plane refellendos argumenta valent. Apologetis usitata, nec

praetermissa Nobis, nominatim in Epistola encyclica *Innocentiae Dei*, ex quibus efficitur, divinitus esse constitutum, ut omnia in Ecclesia insiat, quae ad naturam ac iura pertineant legitimae, summae, et omnibus partibus perfectae societatis.

Multū denique rei sacrae a re civili distractionem non probant, sed tamen faciendum censent, ut Ecclesia obsequatur tempori, et flectat se atque accommodet ad ea, quae in administrandis imperiis hodierna prudentia desiderat. Quorum est honesta sententia, si de quadam intelligatur aequa ratione, quae consistere cum veritate iustitiaeque possit: nimirum ut, explorata spe magni alicuius boni, indulgentem Ecclesia sese impertiat, idque temporibus largiatur, quod salva officii sanctitate potest.—Verum secus est de rebus ac doctrinis, quas demutatio morum ac fallax iudicium contra fas invexerit. Nullum, tempus vacare religione, veritate, iustitia potest: quos res maximas et sanctissimas cum Deo in tutela Ecclesiae esse iusserit, nihil est tam alienum quam velle, ut ipsa quod vel falsum est vel iniustum dissimulante ferat, aut in iis quae sunt religioni noxia conciviat.

Itaque ex dictis consequitur, neququam licere petere, defendere, largiri, cogitandi, scribendi, docendi, itemque promiscuum religionum libertatem, veluti iura totidem, quae homini natura dederit. Nam si vere natura dedisset, imperium Dei detractari ius esset nec ulla temperari lege libertas humana posset.—Similiter consequitur, ista genera libertatis, posse quidem, si iustae causae sint, tolerari, definita tamen moderatione, ne in libidinem atque insolentiam degenerent.—Ubi vero harum libertatum viget consuetudo, eas ad facultatem recte faciendi cives transferant, quodque sentit de illis Ecclesia, idem ipsi sentiant. Omnis enim libertas legitima putanda, quatenus rerum honestarum maiorem facultatem afferat, praeterea nunquam.

Ubi dominatus premit aut impendest eiusmodi, qui oppressam iniusta vi teneat civitatem, vel carere Ecclesiam cogat libertate debita, fas est aliam quaerere temperationem reipublicae, in qua agere cum libertate concessum sit: tunc enim non illa expetitur immodica et vitiosa libertas, sed sublevatio aliqua, salutis omnium causa, quaeritur, et hoc unice agitur ut ubi rerum malarum licentia tribuitur, ibi potestas honeste faciendi ne impediatur.

Atque etiam malle reipublicae statum populari temperatum generare, non est per se contra officium, salva tamen doctrina catholica de ortu atque administratione publicae potestatis. Ex variis reipublicae generibus, modo sint ad consulendum utilitati civium per se idonea, nullum quidem Ecclesia respuit: singula tamen vult, quod plane idem natura iubet, sine iniuria cuiusquam, maximeque integris Ecclesiae iuribus, esse constituta.

Ad res publicas gerendas accedere, nisi alicubi ob singularem rerum temporumque conditionem aliter caveatur, honestum est: immo vero probat Ecclesia, singulos operam suam in communem afferre

fructum, et quantum quisque industria potest tueri, conservare, augere republicam.

Neque illud Ecclesia damnat, velle gentem suam nemine servire nec externo, nec domino, si modo fieri, incolumi iustitia, queat. Denique nec eos reprehendit qui efficere volunt, ut civitates suis legibus vivant, civesque quam maxima augendorum commodorum facultate donentur. Civitarum sine intemperantia libertatum semper esse Ecclesia fœdrix fidelissima consuevit, quod testantur potissimum civitates Italicae, scilicet prosperitatem, opes, gloriam nominis municipali iure adeptas, quo tempore salutaris Ecclesiae virtus in omnes reipublicae partes, nemine repugnante, pervaserat.

Haec quidem, venerabiles Fratres, quae fide simul et ratione duce, pro officio Nostro apostolico tradidimus, fructuosa plurimis futura, vobis maxime Nobiscum adnitentibus, confidimus.—Nos quidem in vobis maxime Nobiscum adnitentibus, confidimus.—Nos quidem in humilitate cordis Nostri supplices ad Deum oculos tollimus, vehementerque petimus, ut sapientiae consiliique sui lumen largiri hominibus benigne velit, scilicet ut his aucti virtutibus possint in rebus tanti momenti vera cernere, et quod consequens est, convenienter veritati, privatim, publice, omnibus temporibus immotaque constantia vivere—Horum coelestium munerum auspicio et Nostrae benevolentiae testem vobis, venerabiles Fratres, et Clero populoque, cui singuli praeestis, Apostolicam benedictionem peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die xx Junii An. MDCCCLXXXVII Pontificatus Nostri Undecimo.

LEO PAPA. XIII.

EPÍSTOLA ENCÍCLICA

A los Armenios sobre la unión con la Iglesia Romana.

LEON P. XIII.

Venerables Hermanos: Salud y bendición apostólica.

A caridad paternal, que se extiende á todas las partes de la grey que el Señor nos ha encomendado, es por su naturaleza de tal condición que nos hace sentir en lo más íntimo del alma cuanto de agradable ó triste acontece en la república cristiana. Por esta razón, así como antes se apoderó de nuestro ánimo una gran pena por haberse separado de vuestra comunión algunos Armenios, principalmente en Constantinopla, así ahora experimentamos la singular y deseada alegría al saber que tal separación, gracias á Dios, ha cesado. Al mismo tiempo que nos felicitamos de que se os haya restituido la paz y concordia perdidas, no queremos desperdiciar la ocasión de exhortaros procureis custodiar y aumentar tan gran don de la bondad divina. Para conseguir este fin importa mucho pensar lo mismo en las cosas que se refieren á la religión, y continuar todos, como ahora lo hacéis, unidos en obediencia á esta Sede Apostólica: estando vosotros, amados hijos, dóciles y obedientes á vuestro Patriarca y demás Prelados, que legítimamente os rigen. Mas como quiera que para echar por tierra esta misma religiosa concordia, muchas veces sirve de pretexto, ora las discusiones en los negocios públicos, ora las desavenencias en los privados, ocupe lugar preferente entre todos la fidelidad y obediencia al Príncipe del Imperio Otomano, cuyas dotes de equidad, deseo de conservar la paz y benevolencia hacia Nuestra persona, son harto manifestas. Las discordias y diferencias fácilmente desaparecerán de entre vosotros, si se gravan en